

УДК 378.018.4

Шелудько В.С.

СИСТЕМА НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Соціальні зрушення і економічні перетворення в Україні на тлі всесвітньої економічної кризи, визначають нові завдання перед системою освіти. Знаннєва парадигма освіти вже не відповідає «потребам сучасної економіки та цивілізації». Усунення цієї проблеми є однією з важливих цілей модернізації української освіти і формулюється, як досягнення нової сучасної якості освіти [7]. Н.В. Морзе зазначає, що у нових соціально-економічних умовах освіта, як процес засвоєння студентом

деякої частини накопичених людством знань, стає неефективною і неадекватною соціальною діяльністю. Сучасна наука та практика навчання дорослих сьогодні потребує створення й розвитку основ наукової системи, у якій би формулювалися основні закономірності, основні принципи навчання дорослих і їх відмінності від учнівської молоді [3; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему навчання дорослих досліджували і продовжують досліджувати В.М. Буренко, С.І. Змійов, М.Ш. Ноулз, А.О. Пинт, М.В. Полякова, Р.М. Сміт [1, 3, 4, 5, 6, 8] та багато інших вчених, адже освіта дорослих в наш час виступає, як одна з найбільш актуальних теоретичних і практичних проблем. Від її вирішення залежить рівень економічного і соціального розвитку суспільства. На питання чому саме освіта дорослих є найбільш актуальною Марк Махлін зазначає: по-перше, школа (загальноосвітня, спеціальна, вища) працює на перспективу, результати її роботи виявляються згодом, а освіта дорослих дає ефект майже одночасно з навчанням. По-друге, навчання в школах займає 10-15 років життя підростаючого покоління, а дорослі люди зберігають високу життєву і виробничу активність 25-30 і більше років, отже інвестиції в освіту дорослих є найбільш рентабельними. Тож освіта дорослих висуває вимоги до шкіл встановлюючи їм завдання – підготовка учнів до неперервної освіти і самоосвіти, бо успіх в освіті дорослого більшою мірою залежить від вміння вчитися самостійно [6].

Мета дослідження: визначити особливості неперервної освіти в сучасних умовах розвитку суспільства, зробити порівняльний аналіз існуючих моделей освіти, визначити перелік основних принципів неперервної освіти, що визначають специфіку навчання дорослих, дати визначення поняттям: «андрагогіка», «доросла людина».

Результати дослідження. Ідея неперервної освіти – почала активно досліджуватися в ХХ столітті, але її витoki можна знайти у працях видатних вчених-філософів – Конфуція, Сократа, Аристотеля, Платона, Сенека, Геракліта, які пов'язували неперервну освіту з досягненням повноти розвитку людини. За ствердженням Г.П. Зінченко, поняття «неперервна освіта» вперше використано в 1968 році в матеріалах генеральної конференції ЮНЕСКО, а після видання доповіді в 1972 році під керівництвом Е. Фора на тему «Вчитися, щоб існувати» було прийнято рішення ЮНЕСКО, визнати неперервну освіту як основну концепцію для нововведень або реформ освіти в усіх країнах світу. В середині 1970-х років ідея неперервної освіти знаходить підтримку майже в усіх країнах світу та стає основним принципом освітніх реформ [2].

Аналізуючи різні джерела щодо проблеми неперервності освіти можна зробити висновки: по-перше активний розвиток неперервної освіти викликано науково-технічним прогресом, економічними, політичними, соціальними змінами. По-друге, існує три погляди на сутність неперервності освіти: 1) традиційний – в неперервній освіті вбачають професійну освіту дорослих яка покликана заповнювати прогалини в знаннях після закінчення навчання або модернізації виробництва. Розглядається як додаткова освіта – «освіта на все життя»; 2) педагогічно організовані формальні структури – явище освіти розглядають як процес навчання протягом життя «вчитися все життя» (курси, заочне, вечірнє навчання, кружки); 3) навчання як потреба особистості – прагнення до постійного пізнання себе і навколишнього світу є найбільша цінність «освіта через все життя». Ціллю неперервної освіти в останньому випадку є – всебічний розвиток людини (включаючи саморозвиток), його біологічний, соціальний, духовний потенціал і, як наслідок, розвиток культури.

У своєму дослідженні ми беремо за основу третій підхід, де концепція неперервної освіти виховує у громадян постійну потребу набувати нові знання, оволодівати методологічною та рефлексивною культурою, формувати такі особистісні якості, які допомагають пересічній людині у процесі навчання або самонавчання самостійно будувати вектор свого інтелектуального розвитку упродовж усього життя. Адже становлення особистості, як стверджував Я.А. Каменський, відбувається як під час її соціально-психологічного і фізіологічного дозрівання, розквіту та стабілізації, так і під час старіння організму.

Тож якого учня можна назвати дорослим? Визначаючи поняття дорослої людини важливо підкреслити її відмінність від недорослої і ті основні характерні риси, які обумовлюють специфіку її навчання.

На перший погляд, основною характерною рисою дорослої людини є її природний вік. Дійсно, багато вчених намагаються встановити певні вікові межі періоду дорослості. Російський дослідник С.І. Змійов [3], посилаючись на висновки інших вчених зазначає, що період дорослості це: 18-40 років (К.Степанова), 16-70 років (Ю.Кулюткін), 21-65 років (Д.Бромлі, Б.Анан'єв). У роботі М. Полякової зазначено, що соціальна зрілість особистості настає у 18-21-23 років. Але все-таки більшість учених акцентує свою увагу не безпосередньо на віці, а на соціально-психологічні особливості дорослої людини, які відрізняють її від недорослої (дітей і підлітків). Однак не можна випустити з уваги й фізіологічні фактори, і ступінь сформованості волі людини, та її здатність критично оцінювати довкілля. Тож ми погоджуємося з визначенням Сергія Змійова, що доросла людина – це особа, що володіє достатнім ступенем фізіологічної, психологічної, соціальної, моральної зрілості, економічної незалежності й внутрішньої волі для відповідального

самокерованого поводження [3]. Таким чином, до дорослої людини можна віднести людину будь-якого віку, що відповідає зазначеним характеристикам. Названі риси, проявляючись у процесі навчання, визначають специфіку навчання дорослих людей, і основні особливості дорослого учня.

Якщо ми визначаємо, що людина у віці приблизно 18 років є дорослою, то відповідно до неї необхідно використовувати інші принципи виховання і навчання ніж до учня. Такою наукою, що вивчає принципи, особливості, процеси навчання дорослих є андрагогіка.

Термін "андрагогіка", що утворений за аналогією з терміном "педагогіка" від греч. *anor, andros* – дорослий чоловік, доросла людина та *ago* – веду, був уведений німецьким вченим Олександром Каппом в 1833 році для позначення особливого розділу педагогіки, що досліджує проблеми навчання дорослих. Лише в середині ХХ століття він став широко застосовуватися в науковому побуті, позначаючи виникнення самостійної галузі знань [4]. Але докорінно єдності у визначенні терміну «андрагогіка» немає. Так, наприклад, дослідник В. Буренко, розглядає андрагогіку то як розділ педагогіки, що вивчає процеси стимулювання, виховання, перепідготовки, самовдосконалення, саморозвитку дорослої людини впродовж усього її життя [1; 7]. То як науку про навчання й освіту дорослих, що допомагає студенту-дорослому і викладачеві у процесі перепідготовки оволодіти вміннями, навичками з планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу свого навчання, відборі змісту, форм, методів і прийомів навчання. Вона навчає дорослих враховувати свої (і своїх колег у навчанні) вікові, психологічні, соціальні, професійні особливості, використовувати свій (і своїх колег) досвід під час навчання, визначати свої навчальні потреби, мету навчання і шляхи її досягнення, сприяє створенню умов, необхідних для самореалізації людини і

підвищення ефективності та результативності її життєдіяльності життя [1; 8-9].

Отже, які принципи навчання дорослих пропонує наука андрагогіка?

В межах цієї науки існує велика кількість принципів навчання дорослих, переглянемо список основних принципів, що запропонував американський теоретик і практик освіти дорослих М. Ноулз [5]:

1. Принцип самостійності – усвідомлення навчальної діяльності, самоврядування;
2. Принцип досвіду – використання життєвого досвіду, як джерела знань;
3. Принцип орієнтації на навчання – вирішення проблем в ході навчання, а не навчання для вивчення предмету;
4. Принцип мотивації навчання – негайне застосування отриманих знань;
5. Принцип готовності до навчання – визначення завдань по розвитку особистості й оволодіння соціальними ролями.

Згідно вказаних принципів дорослий учень має осмислити процес навчання на всіх його етапах та набуття знань, які базуються на життєвому досвіді і спільній діяльності з вчителем, а основним видом навчальної роботи має бути самостійна діяльність. Аналізуючи сутність вказаних принципів можна зробити висновок, що вони є рушійною силою неперервної освіти.

Для того щоб докорінно зрозуміти принципову різницю між педагогічною и андрагогічною системами навчання наведемо відповідні моделі навчання посилаючись на роботи дослідника М.Ноулза [5].

Таблиця 1.

**Порівняння педагогічної й андрагогічної моделей
навчання по М.Ноулзу**

№ п/п	Параметри	Педагогічна модель	Андрагогічна модель
1	Самосвідомість	Відчуття залежності	Усвідомлення зростаючої самокерованності
2	Досвід	Незначна цінність	Невичерпне джерело навчання
3	Готовність до навчання	Визначається фізіологічним розвитком і соціальним примусом	Визначається завданнями з розвитку особистості й оволодінню соціальними ролями
4	Застосування отриманих знань	Відкладене	Термінове
5	Орієнтація в навчанні	На навчальний предмет	На рішення проблеми
6	Психологічний клімат навчання	Формальний, орієнтований на авторитет викладача, конкурентний	Неформальний, заснований на взаємоповазі й спільній роботі
7	Планування навчального процесу	Викладачем	Спільно з тим, хто навчається
8	Визначення потреб навчання	Викладачем	Спільно з тим, хто навчається
9	Формулювання цілей навчання	Викладачем	Спільно з тим, хто навчається
10	Побудова навчального процесу	Логіка навчального предмета, змістовні одиниці	Залежно від готовності того, хто навчається, до навчання, проблемні одиниці
11	Навчальна діяльність	Технологія передачі знань	Технологія пошуку нових знань на основі досвіду
12	Оцінка	Викладачем	Спільне визначення нових навчальних потреб, спільна оцінка програм навчання

Як зазначає С.І. Змієв [3] модель навчання можна визначити як систематизований комплекс основних закономірностей діяльності учня і вчителя у процесі навчання. З урахуванням п'яти розглянутих принципів навчання визначимо основні характеристики андрагогічної і педагогічної моделей навчання по М. Ноулзу.

У педагогічній моделі учень повністю залежить від викладача, який визначає цілі, зміст і результати навчання. Його роль і діяльність пасивні,

направлені на сприйняття. Звідси основними методами навчання є передавальні, трансляції. З погляду андрагогіки дорослі що навчаються усвідомлюють глибоку потребу в самостійності, в самоврядуванні. Тому завдання викладача зводиться до надання допомоги учню пошуку інформації.

В педагогічній моделі досвід учня має дуже мале значення, на відміну від досвіду викладача. Тому основним видом навчальної діяльності є діяльність по зразках, а основними формами навчання є передавальні (лекції, рекомендоване читання, телепередачі). З погляду андрагогічної моделі навчання людина по мірі свого розвитку акумулює значний досвід, який може бути використаний в якості джерела навчання. Функцією вчителя, в цьому випадку, є допомога учню у застосуванні цього досвіду. Основними формами навчання стають дискусії, вирішення конкретних завдань, різні види ігрової діяльності та інше.

Що стосується мотивації і цілі навчання, то в рамках педагогічної моделі готовність учня до навчання визначається здебільшого зовнішніми чинниками та соціальним тиском. Учні вимушені вивчати одні й ті ж предмети, тому їх навчання можна побудувати за єдиним стандартом, що передбачає одноманітне поступове вивчення окремих, не зв'язаних між собою дисциплін. Головним завданням вчителя в цьому випадку стає створення штучної мотивації та визначення цілей навчання. У андрагогічній моделі готовність учнів визначається їх потребою у вивченні матеріалу для вирішення їх конкретних життєвих проблем. Тому учень є головним у формуванні мотивації і визначенні цілей навчання. В цьому випадку завдання вчителя полягає в створенні для учня сприятливих умов навчання, забезпеченні його необхідними методами і критеріями, які допомогли б йому з'ясувати свої потреби в навчанні. Основою організації процесу навчання стає його індивідуалізація, тобто навчання на основі індивідуальної програми, що дозволила б вирішити конкретні цілі навчання.

Стосовно використання знань, умінь, навичок і особових якостей при навчанні в педагогічній моделі учень орієнтується на придбання знань про запас знаючи, що більшість з них, якщо і стане в нагоді їм в житті, то пізніше. Метою навчання стає заучування, а завданням – передача якомога більшої кількості знань без конкретного зв'язку з практичною діяльністю. В рамках андрагогічної моделі учні прагнуть до негайного застосування отриманих знань і умінь, щоб стати більш компетентними у вирішенні конкретних питань. Діяльність учнів полягає в придбанні тих конкретних знань, умінь, навичок і особових якостей, які необхідні йому для вирішення життєво важливої проблеми. Діяльність вчителя зводиться до надання допомоги учню у відбиранні необхідних йому знань.

В педагогічній моделі участь учнів в організації процесу навчання пасивна. Спільна діяльність вчителів і учнів особливо на етапах планування, оцінювання та корекції процесу навчання, практично не здійснюється. У андрагогічній моделі весь процес навчання будується на спільній діяльності учнів і вчителів на всіх його основних етапах [3].

Таким чином, андрагогічна модель навчання передбачає і забезпечує активну діяльність учня в організації процесу навчання, його високу мотивацію а, отже, високу ефективність процесу навчання.

З наведених моделей видно, що андрагогіка на відміну від педагогіки, дозволяє не лише вивчати предмет але й вчить дорослого учня здобувати знання, спонукає бути активною дійовою особою і працювати спільно з викладачем, більшою мірою визначати темп і розвиток своїх знань, що є важливим в системі неперервної освіти - навчити вчитися.

Не дивлячись на вказані переваги андрагогіки, не можна не до оцінювати педагогіку, тому що вона є основною і незамінною в системі середньої освіти, і лише на базі педагогіки можна застосувати принципи андрагогіки. Ці дві науки є важливими в формуванні особистості, але

кожна з них на певному етапі її розвитку відповідно в більшій чи меншій мірі.

Висновки. Парадигма традиційної школи сьогодні вже не задовольняє основних «замовників» освіти – суспільства та ринку праці . Випускник вузу, навчання в якому орієнтувалось винятково на транслявання виявляється не спроможним до самостійної і відповідальної роботи в сучасних умовах праці й навчання протягом життя. Останнє сьогодні є нагальною необхідністю через постійні зміни в умовах ринку праці. Отже функцію усунення всіх цих недоліків сучасної освіти має взяти на себе система неперервної освіти, основною метою якої є розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності і спілкування протягом всього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буренко В.М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук.: 13.00.04 “ Теорія та методика професійної освіти “ / В.М.Буренко. – К., 2005. –22 с.
2. Зинченко Г.П. Непрерывное образование – веление времени / Г.П.Зинченко. – М: Наука, 1988. – 230 с.
3. Змеев С.И. Андрагогика и образование взрослых (основные понятия и термины) / С.И.Змеев // Понятийный аппарат педагогики и образования. – Екатеринбург, 1996. – С. 308 – 324.
4. Змеев С.И. Основы андрагогики / С.И. Змеев. – М.: Наука, 1991. – 270 с.
5. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragog/M/S/ Knowles. – Chicago, 1980. – P. 43.
6. Махлин Д.М. Актуальные проблемы образования взрослых в народных университетах / Д.М.Махлин. – М.:Знание, 1981. – 32 с.
7. Онушкин В.Г. Теоретические основы непрерывного образования / В.Г.Онушкин. – М.: Педагогика, 1987. – 223 с.
8. Пинт А.О. Некоторые проблемы образования и педагогики взрослых / А.О.Пинт. – М.: Педагогика, 1989. – 283 с.

АНОТАЦІЯ

Шелудько В.С. Система неперервної освіти як чинник сучасного розвитку суспільства. У статті розглядаються принципи навчання та моделі освіти для дорослих людей відповідно до сучасного розвитку і потреб суспільства в умовах неперервної освіти.

Ключові слова. *Освіта, неперервна освіта, общество, образование, модели образования.*

АННОТАЦИЯ

Шелудько В.С. Система непрерывного образования как фактор современного развития общества. В статье рассматриваются принципы обучения и модели образования для взрослых людей в соответствии с современными требованиями и развитием общества в условиях непрерывного образования.

Ключевые слова. *Образование, непрерывное образование, общество, образование, модели образования.*

SUMMARY

Sheludko V.S. System of continuous education as factor of modern development of society. In the article principles of studies and model of education for the persons of ripe years in accordance with modern development and necessities of society in the conditions of continuous education are examined.

Key words. *Education, continuous education, society, education, models of education.*